

הנרי"א על הירושלמי שקלים פרק ו הלכה א שכך היא הגרסא הירושלמי בפרק בתרא דתענית).

יש אומרים: שאורך הלוחות היה ששה מפרחים ורוחבן ששה מפרחים (ירושלמי שקלים פרק ו הלכה א).

הלוחות היו שווים זה לזה במראיהם (ילקוט הראובני פרשת ואתחנן על הפסוק ויגדלכם בשם פסיקתא זוטרא), ונראים שניהם כמו לוח אחד (וזהו פרשת יתרו דף פד ע"א ד"ה תאנה כתיב).

הטעם שיש שני לוחות אבנים

רבנן אמרי אמר להם הקב"ה אלו מעידים ביני ובין בני כנגד שני עדים כנגד שני שושבינין כנגד חתן וכלה כנגד שמים וארץ כנגד עולם הזה והעולם הבא (מדרש רבה דברים עקב פרשה ג טו).

צורת הדברות על לוחות הברית

אמר ר' חנינה בן גמליאל חמשת הדברות הראשונות היו כתובים על הלוח הראשון וחמשה דברות האחרונות על הלוח השני שנאמר (דברים דברים ד יג) "ויכתבם על שני לוחות אבנים" (ירושלמי שקלים פרק ו הלכה א).

חנמים אומרים: שעשר על לוח זה ועשר על לוח זה, דהיינו שנכתב על כל לוח כל עשרת הדברות, **והטעם:** כדי שלא יהיו פירוד בין הדברות (גליון הש"ס שם מציין לשו"ת הרב"ז ח"ג סימן תקמט).

טעם אחר: לפי שאם היו כתוב חמש בלוח זה וחמש בלוח הזה היו באים לזלזל בחמש האחרונות שהיו אומרים שהם פחות חמורות כיון שלא נכתב שם שמו של הקב"ה לכן היו כל הדברות כתובות על לוח אחד (מהרש"א פרק ו שקלים, מבי"ט בספרו בית אלקים שער היסודות פרק יב).

ביאור אחר: שהיו כתובים חמשה דברות הראשונות פעמיים על לוח אחד וחמשת הדברות האחרונות פעמיים על לוח אחד (מבי"ט בספרו בית אלקים שער היסודות פרק יב).

ביאור אחר: שהיה כתוב חמשה דברות על לוח אחד פעם מצד זה של הלוח ופעם מהצד השני של הלוח וכן חמשה הדברות השניים היו כתובים פעמים על הלוח השני פעם אחת מצד זה ופעם אחת מצד זה.

רשב"י אומר: עשרים על לוח זה דהיינו שהדברות נכתבו על הלוח ב' פעמים שנאמר (דברים ה יט) "ויכתבם על שני לוחות אבנים"

ביאור על כל לוח היה כתוב כל עשרת הדברות, והיה כתוב משני צדדי הלוחות הרי עשרים כנגד התורה שניתנה שתי פעמים.

ר' סימאי אומר: ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה דהיינו על כל אחת מהלוחות נכתבו עשרת הדברות ארבע פעמים פעם אחת

על כל צד בלוח כולל עוביו, שנאמר (שמות לב טו) "מזה ומזה" דהיינו מצדדים שונים "הם כתובים" (ירושלמי שם).

הטעם: ללמדנו שהתורה מתפרשת בד' אופנים שהם **פרד"ס** ר"ת **פ**שט **ר**מז **ד**רש **ס**וד (תרגום שיר השירים ה ג).

מבנה עשרת הדברות

יש אומרים: שחמש הדברות הראשונות נאמרו מהחמור לקל וכן חמש הדברות האחרונות נאמרו מהחמור אל הקל (חזקוני שמות כ יד עיין שם).

יש אומרים: שחמש הדברות שבלוח הראשון הם מצוות שבין אדם למקום, וחמש הדברות שבלוח השני הן המצוות שבין אדם לחבריו [נמצאנו למדים שכיבוד אב ואם שנאמר על הלוח הראשון נחשבת כמצווה שבין אדם למקום לפי שההורים משתתפים עם הקב"ה ביצירה (עיין קידושין ל, ב) ולכן הבן הנוהג כבוד בהוריו מכבד בכך את הבורא (רמב"ן שמות כ יב, סופרנו שם, מהר"ל תפארת ישראל פרק לו)].

יש אומרים: שהלוחות מחולקות חמש דברות שעל לוח אחד לפי החלק השכלי, וחמש בדברות שעל הלוח השני דברות אנושיות מיוחדות לחלק החומרי של האדם (ספר העקדה שמות כ א).

יש אומרים: שעל הלוח הראשון היה כתוב הדבור הראשון והשלישי והחמישי והשביעי והתשיעי ועל הלוח השני נכתבו הדיבור השני והרביעי והששי והשמיני והעשירי (תורת שלמה סוף אות קסב בשם מאור האפלה כ"י).

יש אומרים: שיש חיבור בין דיבור שבלוח הראשון לזה שכנגדו בלוח השני

כתיב "אנכי ה' אלהיך" וכנגדו "לא תרצח", לומר שכל מי ששופך דם מעלה עליו הכתוב כאילו ממעט בדמות המלך.

כתיב "לא יהיה לך" וכנגדו "לא תנאף", לומר שכל מי שעובד עבודה זרה מעלה עליו הכתוב כאילו מנאף אחר המקום,

כתיב "לא תשא את שם אלהיך לשוא" וכנגדו "לא תגנוב", לומר שכל מי שהוא גנב לסוף בא לידי שבועות שווא.

כתיב "זכור את יום השבת לקדשו" וכנגדו "לא תענה ברעך עד שקר", לומר לך שכל מי שמחלל את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שלא ברא עולמו לששה ימים ולא נח ליום השביעי, וכל מי ששומר שבת מעיד לפני מי שאמר והיה עולם שברא עולמו בששה ימים ונח ביום השביעי.

כתיב "כבד את אביך ואמך" וכנגדו "לא תחמוד", לומר שכל מי שחומד סופו שמוליד בן שהוא מקלל אביו ואמו ומכבד למי שאינו אביו לכן נתנו עשרת הדברות חמשה על לוח זה וחמשה על לוח זה (מכילתא יתרו מס' דבחדש פרשה ח).

מה עוד היו כתוב בלוחות הברית

יש אומרים: שמלבד עשרת הדברות גם כל התורה כולה נכתבה מבראשית עד לעיני כל ישראל לא כמו שהיא כתובה לפנינו אלא כמו שהייתה כתובה לפני ה' דהיינו כולה שמותיו של הקב"ה שבהם ברא שמים וארץ.

חנינה בן אחי רבי יהושע אומר שעל הלוחות נכתבו כל דקדוקי התורה ואותיותיה של תורה (ירושלמי מסכת שקלים פרק ו הלכה א). ומנין מדכתיב (שיר השירים היד) "ממלאים בתרשיש" כימא רבה דהינו כשם שהים הגדול ממולא בגלים כך היו הדברות מלאות בדקדוקיה של תורה (עיין ירושלמי שקלים שם).

ואף על פי שהלוחות לא היו אלא ששה טפחים על שלושה [או על ששה] צריך לומר שבדרך גם נכתבה שם כל התורה (הר אפרים שקלים).

ביאור אחר: שהכוונה שכל תרי"ג מצות כלולים בעשרת הדברות (מנחם משיב נפש ספר הכתב והקבלה על הפסוק שמות לב, ט והמכתב) ורבינו סעדיה גאון פירש באזהרות שיסוד לכל דיבור ודיבור מצות התלויות בו (עיין באברבנאל שמות פרק כ שבבאר זאת בהרחבה).

יש אומרים: שנכתבו על הלוחות גם משנה תורה ואגדה וכל תורה שבעל פה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש והכל על יד כתב אלקים שהיה בנס (דרשותיו של בעל בית הלוי נדפסו בסוף ח"ב של שו"ת בית הלוי).

יש אומרים: שעל הלוחות הראשונים היה כתוב רק את עשרת הדברות ובלוחות שניים נוספו בהם הלכות מדרש ואגדות (מדרש רבה שמות מו א).

ניסים שהיו בלוחות

"מזה ומזה הם כתובים" (שמות לב טו טז), הלוחות היו נקראים משני צדדיהם, **ביאור:** למרות החקיקה מצד אל צד, שבדרך כלל האותיות נראות כראוי מצד אחד ומהצד השני הן נראות הפוכות ובלוחות התרחש גם וניתן היה לקרוא את עשרת הדברות שעל הלוחות משני הצדדים.

"אמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים" (שבת קד, א), **ביאור** כיון שהכתב היה חקוק מעבר לעבר היה לסמ"ך והמ"ם שהם אותיות חלולות ליפול אף על פי כן עמדו בנס והחלק הפנימי של האותיות הללו היה תלוי באויר (רש"י שם).

"אמר רבי יהושע בר נחמיה מעשה ניסים היו, נגללין היו, של סנפרינון היו והיו נגללין" (שיר השירים רבה ה, יד) אע"פ שהלוחות היו עשויים מאבן ספיר, שהיא אבן קשה מאד כמבואר במדרש (שיר השירים ה יד) מעשה באדם שלקח סנפרינון לבדקו נתנו על גבי הסדן והכה

בקורנם נשבר הקורנם נחלק הסדן והסנפרינון לא זו ממקומו למרות כך הלוחות היו נגללים כאילו היו עשויים מהומר רך.

אמר ר' יהודה הלוחות משקל ארבעים סאה היו ושל סמפרינון היו והיו נתונים על ידיו כדבר קל, כיוון שפרח הכתב, שברן (מדרש תנחומא כי תשא סימן כו).

משה נבור היה הגמרא (נדרים לה, א) אומרת משה רבינו גיבור היה, ואמר ר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גיבור ועשיר ועניו וכולן נלמדים ממשה גיבור דכתיב (דברים ט יז) "ואתפיש בשני הלוחות ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם", ותניא (בב"ב יד, א) והלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ועביין ששה.

יש מבארים: שלוחות הברית היו נושאים את עצמם, דהיינו שהנס היה שהכתב של עשרת הדברות מרוב קדושתם היו נושאות גם את נושאים (מדרש רבה שמות מז יא, רד"ל על פרקי דר"א פרק מה אות לד ד"ה והיו הכתובין).

יש אומרים: ששני המפחים העליונים מתוך שש המפחים של אורך הלוחות היו אחוזים ביד הקב"ה, ומשה אחז רק בשני המפחים התחתונים (ירושלמי תענית פרק ד הלכה ה כו, א, מדרש רבה שמות, מו ז).

צורת הלוחות – לוחות עגולים בראשם או מרובעות

יש אומרים: שהלוחות היו עשויות ב' מלבנים שמסתיימים בחלקם העליון בכיפה עגולה בצורת חצי עיגול (כמו שמצוי בהרבה מבתי כנסיות של בני אשכנז).

ראיה לדבר: מדברי הירושלמי (מעשרות פרק ה הלכה ג דף מה, ב, מובא בר"ן נדרים דף ה) שכתב רשב"ג אומר שאין מרובע מששת ימי בראשית, דהיינו שאין לך בריה בעולם שנברא ממש מרובע (פני משה שם ד"ה תני) ורק באוכלין יש מרובע, והלוחות הרי נבראו בע"ש בין השמשות (אבות פרק ה משנה ו), ומוכח שלא היו מרובעים .

יש שכתבו לדחות ראיה זו (בחקותיך אשתעשע עמ' ר"ל), שאדרבה מסקנת הסוגיא שם שדבר זה נאמר רק על בריות [בעלי חיים] ולא על דומם.

לוחות מרובעות

יש אומרים: שהלוחות היו מרובעות וכן כתב רבינו בחיי (שמות לא יח) שהלוחות היו מרובעות, וזה לשונו "ודע כי הלוחות היו מרובעים ששה טפחים באורך וששה טפחים ברוחב".

ראייה לדבר: מהגמרא (בב"ב יד, א) שדנה איך נכנסו שני זוגות לוחות הברית לארון הקדוש אומרת הגמרא "והלוחות ארכן ששה ורחבן ששה ומונחות כנגד אורכו של ארון" משמע שהיו מרובעים (עיין רבינו בחיי כי תשא לא יח, שטמ"ק נדרים לה, א ד"ה אין).

